

स्वर्णजयंती ग्राम स्वयंसेवायुक्त
योजनेची अंमलबजावणी

महाराष्ट्र शासन,

शासन परिपत्रक क्रमांक-एसजीएसकारा १३९९/सीआर ८४७/४०

ग्राम विकास व जल संधारण विभाग,

मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२, दिनांक-१२ सप्टेंबर १९९९

वाचा- १) ग्राम विकास व जल संधारण विभाग, पत्र क्र.एसजीएसकारा १३९९/सीआर ८४७/४० दिनांक ९ जून, १९९९
अन्वयात केंद्रशासनाकडून स्वर्णजयंती ग्राम स्वयंसेवायुक्त योजनेसंबंधी मार्गदर्शक सूचना देण्यात आलेल्या आहेत.

प्रस्तावना

केंद्र शासनाच्या उपरोक्त सूचनेनुसार स्वर्णजयंती ग्राम स्वयंसेवायुक्त योजना ही दिनांक १.४.९९ पासून अंमलात आली आहे. यापुढे एकात्मिक ग्रामीण विकास कार्यक्रम, द्रायसम, ड्याफ्रा, सिद्रा, गंगा कल्याण योजना व दशमक्ष विपिठ योजना या सार्या योजना स्वर्णजयंती ग्राम स्वयंसेवायुक्त योजनेत समाविष्ट करण्यात आलेल्या आहेत. तथा अनुषंगाने राज्यात स्वर्णजयंती ग्राम स्वयंसेवायुक्त योजनेची प्रभावी अंमलबजावणी होण्याच्या दृष्टीने खाणीसंप्रमाणे सूचना देण्यात येत आहेत.

परिपत्रक

संदर्भ योजनेच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी मुख्य कार्यासाठी अधिकाारी, जिल्हा परिषद, तसेच प्रकल्प अधिकारी, जिल्हा ग्रामीण विकास रात्रणा तसेच संदर्भ योजनेसंबंधीत अध्यासकीय संस्था यांचेकडून खाणीस सूचनांची काटेकोरपणे पाळन करणे गरजेचे आहे.

१ योजनेच्या अंमलबजावणीसाठी वेळापत्रक

१.१ केंद्र शासनाने स्वयंसेवायुक्त योजनेबाबत दिलेल्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार जिल्ह्यातील प्रत्येक तालुक्यात प्रमुख कार्याची निवड करून त्याचा संकलन तयार करावयाचा आहे. निवडलेल्या प्रत्येक प्रमुख कार्यासाठी प्रकल्प अखाल तयार करून त्यात आवश्यकतेप्रमाणे प्रशिक्षण, कर्जा, तंत्रज्ञान, मूलभूत सुविधा, साजारपेठ, संबंधी निराकरण करण्याची गरज आहे. स्वयंसेवायुक्त अंतर्गत करावयाची महत्वाच्या विविध कार्यांसाठी वेळापत्रक परिशिष्ट १ मध्ये दर्शविलेले आहे. त याप्रमाणे कार्यासाठी करणे सार्या मुख्य कार्यांसाठी अधिकाारी, जिल्हा परिषद, यांचेवर धनकारक राहिल, तसेच योजनेअंतर्गत सार्या प्रमुखा कार्यांचे Time Line सर्व क्षेत्रिय अधिका-यांच्या संदर्भासाठी परिशिष्ट २ मध्ये दर्शविलेले आहे.

१.२ परंतु सदर आचारसंहिता आयोगाने लागू केलेली आचारसंहिता यांच्यात ते परिशिष्ट १ व २ मधील अनुक्रमांक ५ व ८ मधील कार्याकरिता आचारसंहिता सल्ल्यां बंधन घालण्याने श्रवण नसल्याने गुणवत्ता, यांनी परिशिष्ट १ प्रमाणे अनुक्रमांक ५ व ८ च्या कार्यासंबंधी त्या पुढील कार्यासाठी करावी. संकुल व त्यातील प्रमुख कार्यांचे निवडीबाबत पंचायत समितीची मान्यता घेणे आचारसंहितेमुळे श्रवण नसून गटवस्तु स्वगारांची समितींनी निवडलेल्या ८ ते १० कार्यांच्या सूचीमधील शिष्टाचार, स्वगारांची समितीमार्फत ४ ते ५ कार्यांना मान्यता देऊन प्रकल्प आढावा तार करण्याबाबतची प्रक्रिया सुरु करावी व संबंधित पंचायत समितीच्या मान्यतेस आचारसंहिता संपल्यानंतर, जमिनीच्या कार्यासाठी करावी.

शिष्टाचारांच्या निषेधक मंडळाच्या सभा आचारसंहितेमुळे आयोजित करणे श्रवण नसल्याने निवडलेल्या प्रमुख कार्यांच्या प्रस्थापित तसेच प्रकल्प आढावा तार आचारसंहिता संपल्यानंतर मंडळाची जमिनीच्या कार्यात मान्यता देण्यात यावी.

२. प्रमुख कार्यांची निषेध व प्रकल्प आढावा तयार करणे

२.१ योजनेअंतर्गत प्रमुख कार्यांची निषेध व त्यासंबंधी प्रकल्प आढावा तयार करण्यासाठी निटवॉन या संस्थेने त्यांच्या दि. ३०.६.९९ रोजीच्या पत्रांनुसार या कामाकरिता त्यांना सहभागी करून घेणेबाबत शासनास विनंती केलेली आहे. सदर संस्था सध्या राज्यातील १२ जिल्ह्यात महाराष्ट्र ग्रामीण पत पुरवठा प्रकल्पांतर्गत प्रकल्पांची छप्पे आखणे, प्रशिक्षण व इतर कार्यांमार्फत सहभागी असून शिष्टाचाराच्या गरजेप्रमाणे निटवॉन या संस्थेला स्वगारांची अंतर्गत सहभागी करून घेण्याबाबत मुख्य कार्यासाठी अधिकाऱ्यांनी सदर बाबतीत विचार करावा.

२.२ राष्ट्रीय ग्रामीण औद्योगिकरण कार्यक्रमांतर्गत खादी व ग्रामोद्योग मंडळांमार्फत राज्यात ५० ग्रामीण कार्यागारांचे संकुल (rural artisan cluster) तयार करून लघुउद्योग स्थापित करण्याची उद्दिष्ट लागू शिष्टाचारांत रोजी शासनास ठरविलेले आहे. या कार्यक्रमांतर्गत विविध प्रकारचे उत्पादक व्यवसाय उदा. मधुमास पाकान, बुक बाइंडिंग, अगरवट्टी तयार करणे इ. संबंधी महागंडळामार्फत प्रशिक्षण वाजारपेठ सल्ल्याने उपलब्ध करून दिल्या जाणारे आहेत. या संबंधी सर्व गुणवत्ता, यांनी महामंडळाचे प्रतिनिधी किंवा जिल्हा ग्राम उदरोग अधिकाऱ्यांची यांची संपर्क साधून स्वगारांची अंतर्गत संकुलांतील प्रमुख कार्यांची निषेध करण्यास तसेच वाजारपेठ सल्ल्याने उपलब्ध करून देण्याबाबत शिष्टाचारांमार्फत करावा. जमिनीत महामंडळातील योजनां फायदा स्वगारांची अंतर्गत करून घेता येईल.

२.३ महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळामार्फत (MIDC) जिल्ह्यात स्थापन झालेल्या औद्योगिक क्षेत्रात कार्यरत असलेल्या लघु उद्योगांच्या संपर्क साधून सहाय्यकारी उद्योगकता (ancillarisation) सुरु करणे श्रवण असल्याबाबत शासनास करून त्याप्रमाणे प्रमुख कार्यांची निषेध तसेच प्रकल्प आढावा तयार करण्यात यावा. तसे जिल्हा उद्योग केंद्राचीही (DIC) याबाबतीत संपर्क साधण्यात यावा.

२.४ केंद्र शासनाचे स्वयंरोयों मार्गदर्शक सूचनेप्रमाणे स्वयंरोजगारी व स्वयंसहाय्य गटांच्या फायद्यासाठी निवडलेल्या विविध मूलभूत सुविधांचे बांधकाम शासनाने वेळोवेळी मंजूर केलेल्या संबंधित टाइम फ्रॅमप्रमाणे करण्यात यावे.

३. स्वयंरोयों योजनेअंतर्गत प्रशिक्षण

३.१ स्वयंरोयों अंतर्गत जिगारिणींनी निवडलेल्या स्वयंरोजगारी व स्वयंसहाय्य गटांच्या प्रशिक्षणासाठी योग्य अशा संस्थांची निवड करणे अपेक्षित आहे. प्रशिक्षणाच्या कार्यक्रमात त्यागणी प्रशिक्षण संस्था गरजेप्रमाणे सध्यांगी करून घेता येईल. योजनेअंतर्गत तयार केलेल्या प्रकल्प अहवालाप्रमाणे जिल्ह्यातील प्रशिक्षणाच्या क्षेत्रातील अनुभवी संस्थांची निवड करून स्वयंरोजगारी व स्वयंसहाय्य गटांच्या प्रशिक्षणात काळखट आराखडा सर्व मुळाअ.गिप. यांनी तयार करून त्याप्रमाणे जिल्ह्यात प्रशिक्षण कार्यक्रम घेण्यात यावा.

३.२ प्रशिक्षणाच्या काळखट आराखडाप्रमाणे, सर्वप्रथम जिगारिणींनी जिल्ह्यात द्यायसेन प्रशिक्षण केंद्र व मिनी आयटीआय या संस्थेमध्ये प्रशिक्षण विषयक अस्तित्वात असलेल्या सुविधांचा व साधनसामग्रीसंबंधी आढावा घ्यावा व त्याचा परिपूर्ण वापर करण्यात यावा. कोणत्याही परिस्थितीत टोटीसी व मिनी आयटीआयच्या मूलभूत सुविधा वापरात न आणता त्यागणी इमारतीत प्रशिक्षण कार्यक्रम घेण्यात येऊ नये. या संस्थेचा या योजनेअंतर्गत प्रमुख प्रशिक्षण केंद्र म्हणून वापर करण्यात यावा.

३.३ प्रकल्प अहवालाप्रमाणे स्वयंरोजगारी व स्वयंसहाय्य गटांच्या प्रशिक्षणाच्या गरजा लक्षात घेता टोटीसी व मिनी आयटीआय या संस्थेमार्फत दिल्या जाणा-या सध्याच्या प्रशिक्षणाच्या स्वरूपात म्हणजे अभ्यासक्रम, कर्मचारीवृंद व कालावधी, इ. मध्ये फेरबदल करण्याची गरज नाही. ही बाब लक्षात घेता द्यायसेन या संस्थेतील प्रशिक्षणाच्या सेवा त्यांच्याची केलेला कठारनामा सापुढात आल्यानंतरच्या तारखेस खंडीत करण्यात यावा तसेच मिनी आयटीआय या संस्थेच्या प्रशिक्षकांची सेवा, चालू असलेली प्रशिक्षण कार्यक्रम संपल्यानंतर, खंडीत करण्यात याव्यात. सदर संस्थेच्या स्तरावर उपलब्ध इमारती व साहित्याच्या सुरक्षासाठी मुळाअ. गिप. केंद्रावर जिल्ह्यातून समारोजनाने तोंचमन ठेवून योग्य ती व्यवस्था करावी.

३.४ प्रकल्प अहवालातील गरजेप्रमाणे मिनी आयटीआय व द्यायसेन प्रशिक्षण केंद्रातील प्रशिक्षणाचे स्वरूप स्वयंरोयों अंतर्गत स्वयंरोजगारी व स्वयंसहाय्य गटांच्या निवडलेल्या प्रशिक्षणाच्या गरजा पूर्ण करण्याच्या दृष्टीने पुनर्दिष्ट करण्यात यावे. या संस्थांमध्ये निर्माण करण्यात आलेल्या मूलभूत सुविधांचा पुनरुद्धार वापर, प्रकल्प अहवालात अंतर्भूत असलेल्या प्रशिक्षणाच्या गरजा भागवण्याच्या दृष्टीकोनातून, करण्याचा प्रयत्न करण्यात यावेत. या संस्थांमध्ये कार्यरत असलेल्या प्रशिक्षकांच्या, त्यांचे तयारवायातील कोशिका लक्षात घेऊन, गरजेनुसार विविध प्रकल्पातर्गत प्रशिक्षणासाठी कंत्राट पध्दतीने सेवा उपलब्ध करून घेण्यात याव्यात.

३.५ ज्या मिनी आयटीआय च्या इमारतींचे बांधकाम प्रगतीपथावर आहे ते पूर्ण करण्यात यावे. सर्व जिल्ह्याकडील प्राथमिकीप्रमाणे अद्याप परिस्थिती फथत, सांगली, उस्मानाबाद, सोलापूर व पुणेद्वारा येथे आहे. संबंधित जिगारिणींनी ती उर्वरित बांधकामाच्याठी

लागणा-या निधीबाबत मागणी दाटाडीने यासनाकडे नोंदवावी. गिरी आटाटो आर याठी
यासनाने मंजूर केलेल्या टाईप प्लान प्रमाणे त्याचा बांधकामावरील खर्च रु २.८ लाखापेक्षा
जास्त असू नये. संस्थेचे बांधकाम चांगू वित्तीय वर्षात पूर्ण करण्यात यावे. त्यासाठी
निधी स्वतंत्रपणे उपलब्ध करून देण्यात येईल. स्वगारोरो चा निधी त्यासाठी तापठ नये.
यासनाच्या पूर्ण परवानगोशिवाय मिनी आटाटो आर या नवीन बांधकामाची काही ठावी
घेण्यात येऊ नयेत. जर एखादी नवीन प्रशिक्षणावरील मूलभूत सुविधा निर्माण
करण्याची गरज असेल तर ते त्या स्वगारोरो च्या मार्गदर्शक तत्वाप्रमाणे असाण्याची
गरज आहे व त्यासाठी योजनेअंतर्गत उपलब्ध असलेल्या मूलभूत सुविधा निधीतून
(SGSY Infrastructure Fund) भागविण्यात यावा.

३.६ प्रशिक्षण कार्यक्रमावर योजनेच्या निधीतून १० टक्के खर्च अनुशोय असून
संदर् निधीतून प्रकल्प अंमलाप्रमाणे स्वयंरोजगारी व स्वयंसहाय्य गटाच्या प्रशिक्षणाचा
प्रत्यक्ष खर्च फक्त भागविण्यात यावा.

३.७ केंद्र यासनाच्या स्वगारोरो संबंधातील मार्गदर्शक सूचनेप्रमाणे प्रती
प्रशिक्षणासाठी रु १० प्रती दिवस प्रशिक्षणावर खर्च अनुशोय असून प्रशिक्षणासंबंधी
प्रशिक्षकांचे मानधनासहीत सर्व बाबींवर या मर्यादापेक्षा जास्त खर्च करू नये. तसेच
स्वयंरोजगारी व स्वयंसहाय्य गटाचे प्रशिक्षणावरील खर्च हे संबंधित प्रकल्पाच्या खर्चात
अंतर्भूत असावेत. प्रशिक्षणावरील एकूण खर्चापैकी कर्ज व अनुदानाचे प्रमाण
स्वयंरोजगारीचे वर्गवारीप्रमाणे (अनुसूचित जाती/जमाती व इतर) तसेच स्वयंसहाय्य
गटासाठी केंद्र यासनाच्या मार्गदर्शक तत्वाप्रमाणे अनुशोय राहोण. म्हणजे प्रशिक्षणावरील
खर्च जेथे आवश्यक असेल तेथेच स्वयंरोजगारी/स्वयंसहाय्य गटांना अनुदान व कर्ज या
दोन्ही स्वरूपात उपलब्ध करून देता येईल.

३.८ सध्या राज्यातील म.ग.प.प. प्रकल्पाअंतर्गत १२ जिल्ह्यात एमसीडीडी
(Maharashtra Centre for Entrepreneurship Development, Pune) या
संस्थेमार्फत लागू होणाऱ्या Entrepreneurial Awareness Programme (EAP) तसेच
Entrepreneurial Development Programme (EDP) असे प्रशिक्षण कार्यक्रम
राबविण्यात येत असून त्या धर्तीवर स्वगारोरो अंतर्गतही स्वयंरोजगारी व स्वयं
सहाय्य गटांसाठी प्रशिक्षण कार्यक्रम आयोजित करण्याबाबत मुख्य कार्यकारी
अधिकारी यांनी गरज भासल्यास आवश्यकतेप्रमाणे विचार करावा.

३.९ म.ग.प.प. प्रकल्पाअंतर्गत महिला आर्थिक विकास मंडळ (माविम) या
संस्थेमार्फत स्वयंसहाय्य गटांची गट प्रमुख व इतर सदस्यांचे प्रशिक्षण आयोजित करणे
जात असून स्वगारोरो अंतर्गत माविमकडे उपलब्ध असलेल्या प्रशिक्षक व प्रशिक्षणासंबंधी
कीर्त्याचा वापर करण्याबाबत मुळाव-रानो विचार करावा. तसेच स्वयंसहाय्य गटाच्या
प्रशिक्षणाच्या क्षेत्रात कार्यरत असलेल्या इतर संस्था उदा. पीएआरएफ (पुणे) इ. यांनाही
गरजेप्रमाणे स्वगारोरोत सहभागी करून घेता येईल. प्रत्येक जिल्ह्यात स्वयंसहाय्य
गटाच्या प्रशिक्षणासाठी विकास अधिकारी/स्वयंसेवी संस्थांचे प्रतिनिधी यातून
प्रशिक्षकांचा संघर्ष (Cadre of Master Trainers) निर्माण करण्याची आवश्यकता
असून त्यांचे प्रशिक्षण माविम या संस्थेमार्फत करण्याबाबत मुख्य कार्यकारी अधिकारी यांनी

कार्यवाही करायी व हे प्रशिक्षक प्रशिक्षित झाल्यानंतर जिल्ह्याच्या प्रशिक्षणाच्या कामावर आराखड्याप्रमाणे गट व गांव स्तरीय प्रशिक्षण कार्यक्रम त्यांचे मार्फत आयोजित करण्यात यावेत.

४. स्वयंसेवाय गट

४.१ राज्यात डवाफ्रा या योजनेअंतर्गत यापूर्वी अनेक स्वयंसेवाय गट स्थापन करण्यात आले असून त्यापैकी काही गटांनी आतापर्यंत त्यांच्याविक उपक्रम सुरू केलेले आहेत. मुळाव, जि.प. यांनी त्यांच्या जिल्ह्यात विविध कार्यक्रमांतर्गत स्थापन केलेल्या सर्व अशा गटांच्या कामकाजासंबंधी सर्वप्रथम आढावा घ्यावा. त्यांना स्वयंसेवाय अंतर्गत फायदा मिळण्याकरीता काही गटांची पुनर्रचना करायी वागणार आहे कारण त्यांमार्ग योजनेअंतर्गत गटाचे सर्व सदस्य हे, वारिद्वय रेषेव्यालीन कुटुंबातील असणे आवश्यक आहे. वसंच या पुढे स्वयंसेवाय गट स्थापन करतांना परीत बाबीबाबत दक्षता घेण्यात यावी.

४.२ राज्यातील काही जिल्ह्यात डवाफ्रा योजनेअंतर्गत अनुभवी स्वयंसेवी संस्थांच्या सहकार्याने स्वयंसेवाय महिला गट स्थापन करण्यात आलेले आहेत त्यांना प्रशिक्षणाद्वारे सक्षम करण्याबाबत त्यांनी महत्वाची भूमिका बजावली आहे. स्वयंसेवाय अंतर्गतीही अशा स्वयंसेवी संस्थांना गट स्थापना, प्रशिक्षण व इतर संगणन कार्यांसाठी डवाफ्रा योजनेअंतर्गत यापूर्वी निश्चित केलेल्या अटी व शर्तीस अशील राहून आवश्यकतेप्रमाणे व गुणवत्तेनुसार सहभागी करून घेण्यात यावे. याकरीता होणारा स्वयंसेवाय स्वयंसेवाय च्या प्रशिक्षण निधीमधून भागविण्यात यावा.

४.३ स्वयंसेवाय अंतर्गत स्वयंसेवाय गटांच्या स्थापनेवर जास्त प्रमाणात भर देणे आवश्यकतेचे असून जिल्ह्यात स्थापन केलेल्या गटांच्या कामकाजाच्या संनितांमणडे जास्त दक्ष पुढेविण्याकरीता परिशिष्ट ३ मध्ये दर्शविलेल्या तक्त्यात सर्व मुळाव, जि.प. यांनी मासिक प्रगती अहवाल साचलास प्रत्येक महिन्याच्या ५ तारखेपर्यंत सादर करावा व त्याचा आढावा त्यांचे स्तरावरील घेण्यात यावा.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या मार्गाने व आदेशानुसार.

(एम. रमेशकुमार)

अतिथि(मालि), महाराष्ट्र शासन

प्रति

सर्व विभागीय आयुक्ता.

सर्व सहाय्यक आयुक्ता (विकास).

सर्व मुख्य कार्याकारी अधिकारी

सर्व प्रकल्प संचालक, जिल्हा ग्रामीण विकास संस्था

गहारांचालक, राशदा. राजभवन कॉम्प्लेक्स, वानेर रोड, पुणे

व्यावस्थापकीय संचालक, महिला आर्थिक विकास महामंडळ, गृहनिर्माण भाग,

वांद्रा (पश्चिम), मुंबई

व्यावस्थापकीय संचालक, मिटकॉन, कुबेरा चॅलर्स, शिवाजीनगर, पुणे ४११००५

कार्यकारी संचालक, महाराष्ट्र उद्योजकता विकास केंद्र, अ-३८, एमआरडीसी टॉवर, रत्नेश्वर
छत्रिया, औरंगाबाद ४३१००५

मिडल मॅनेजी, का ३९, का ४०, का ४४ व का ४६